

"Principal European Economic Indicator". <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/euroindicators/peeis>

*Transformatsiia struktury hospodarstva Ukrainy. Rehionalnyi aspekt* [The transformation of the structure of the economy of Ukraine. The regional aspect]. Kyiv, 2003.

"Ukraina posila 100-te mistse u mizhnarodnomu indeksii shchastia" [Ukraine ranked 100th place in the international happiness index]. <http://infolight.org.ua/content/ukrayina-posila-100-te-misce-u-mizhnarodnomu-indeksi-shchastia>

Umanets, T. V. "Metodolohichni aspekty upravlinnia ekonomichnym rozvytkom rehionu" [Methodological aspects of management of economic development of the region]. *Rehionalna ekonomika*, no. 1 (39) (2006): 22-35.

Zhyliayev, I. B. "Vyznachennia istorichnoho chasu zavershennia transformatsii sotsialno-ekonomichnoi systemy Ukrainy" [The definition of a historical time of completion of transformation of the socio-economic system of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 6 (2007): 5-8.

УДК 332.145

## ОЦІНКА І АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОКРЕМИХ ГРУП КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЇХ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ЙОГО РОЗШИРЕННЯ

© 2016 СЕМИГУЛІНА І. Б.

УДК 332.145

### Семигуліна І. Б. Оцінка і аналіз тенденцій соціально-економічного розвитку окремих груп країн Європейського Союзу та їх регіонів в умовах його розширення

У статті здійснено аналіз і оцінку тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів «старих» і «нових» країн – членів ЄС за період 2003–2012 рр. Оцінено рівень соціально-економічного розвитку регіонів у межах відповідної групи країн і в порівнянні із середньоєвропейськими значеннями показників. Проаналізовано ефективність регіональної політики Європейського Союзу на основі порівняльного аналізу окремих показників соціально-економічного розвитку регіонів окремих груп країн ЄС та динаміки рівня нерівномірності їх розвитку в умовах розширення та структурних змін Європейського Союзу. Розглянуто можливість застосування кращих практик для України.

**Ключові слова:** соціально-економічний розвиток, регіон, Європейський Союз, регіональна політика, нерівномірність, диспропорції, соціально-економічні показники, розвиток територій, країни ЄС.

**Рис.:** 6. **Бібл.:** 19.

*Семигуліна Ірина Борисівна* – молодший науковий співробітник відділу проблем розвитку регіональної економіки, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

УДК 332.145

### Семигуліна І. Б. Оценка и анализ тенденций социально-экономического развития отдельных групп стран Европейского Союза и их регионов в условиях его расширения

В статье осуществлены анализ и оценка тенденций социально-экономического развития регионов «старых» и «новых» стран – членов ЕС за период 2003–2012 гг. Оценен уровень социально-экономического развития регионов в пределах соответствующей группы стран и в сравнении со среднеевропейскими значениями показателей. Проанализирована эффективность региональной политики Европейского Союза на основе сравнительного анализа отдельных показателей социально-экономического развития регионов отдельных групп стран ЕС и динамики уровня неравномерности их развития в условиях расширения и структурных изменений Европейского Союза. Рассмотрена возможность применения лучших практик для Украины.

**Ключевые слова:** социально-экономическое развитие, регион, Европейский Союз, региональная политика, неравномерность, диспропорции, социально-экономические показатели, развитие территорий, страны ЕС.

**Рис.:** 6. **Библ.:** 19.

*Семигуліна Ірина Борисівна* – младший научный сотрудник отдела проблем развития региональной экономики, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

UDC 332.145

### Semigulina I. B. Evaluation and Analysis of Trends in Socio-Economic Development of Selected Groups of the European Union Member States and Their Regions in the Context of the EU Expansion

The article carries out analysis and evaluation of trends in socio-economic development of regions of the «older» and «newer» EU Member States for the period of 2003–2012. The level of socio-economic development of the regions has been evaluated within the specified group of the Member States as well as in comparison with average European indicators. Efficiency of the regional policy of the European Union has been analyzed on the basis of comparative analysis of selected indicators of socio-economic development of regions of selected groups of the EU Member States together with the dynamics of the level of inequality of their development in terms of expansion and structural changes of the European Union. The possibility of application of the best practices for Ukraine has been considered.

**Keywords:** socio-economic development, region, the European Union, regional policy, inequality, disparities, socio-economic indicators, development of territories, the EU Member States.

**Fig.:** 6. **Bibl.:** 19.

*Semigulina Irina B.* – Junior Researcher of the Department of Regional Economic Problems, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (8 floor, 7 entrance, Derzhprom, 5 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Досягнення сталої розвитку європейських країн на фоні подолання проблемності та відсталості територій, скорочення непропорційності соціально-економічних показників, створення умов для розвитку конкурентоздатного економічного середовища регіонів і досягнення високого рівня життя населення формують основні напрямки регіональної політики Європейського Союзу.

Детальне вивчення досвіду формування європейської регіональної політики, позитивних прикладів і тенденцій окремих країн ЄС, що досягли економічного зростання територій та покращення добробуту жителів, є актуальними для розвитку сучасної України та її регіонів в період триваючих євроінтеграційних процесів, впровадження реформаторських суспільно-економічних змін та становлення власної національної регіональної політики.

Проблемні питання регіонального розвитку та основні напрями регіональної політики в країнах світу, країнах Європейського Союзу та в Україні тривалий час досліджуються вітчизняними і зарубіжними науковцями та практиками. Розкриттю цієї теми присвячені роботи Долішнього М. І., Кизима М. О., Варналія З. С., Мокія А. І., Новікової О. Ф., Романюк О. Ф., Романюк С. А., А. В. Кузнецова, А. Ф. Ткачука та інших [1–16].

Регіональна політика Європейського Союзу формувалася під впливом структурних змін і розширення меж об'єднання та мала різний вплив на показники соціально-економічного розвитку окремих груп країн та їх регіони. Аналіз нерівномірності розвитку територій різних груп, встановлення основних характерних рис асиметрії дозволяє не тільки визначити існуючий стан диспропорційності регіональних потенціалів розвитку, але й оцінити напрями регіональної політики, спрямовані на їх усунення.

Євроінтеграційний напрямок розвитку України підтверджує актуальність детального вивчення досвіду регіональної політики країн ЄС, особливо кращих практик країн Центральної та Східної Європи, які демонструють стабільні позитивні зміни в соціально-економічному розвитку, та доцільність його використання для формування та реалізації власної регіональної політики з урахуванням європейських принципів організації управління регіональним і місцевим розвитком і розбудови місцевого самоврядування.

*Мета статті* – провести аналіз тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів країн ЄС в умовах розширення меж Європейського Союзу за період 2003–2012 рр., оцінити ефективність регіональної політики для регіонів різних груп країн – членів ЄС щодо подолання диференціації та нерівномірності соціально-економічного розвитку з метою подальшого застосування кращих практик для України.

*Завдання статті:* здійснити аналіз і оцінку тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів «старих» і «нових» країн – членів ЄС за період 2003–2012 рр.; оцінити рівень соціально-економічного розвитку регіонів в межах відповідної групи країн і в порівнянні із середньоєвропейськими значеннями показників; проаналізувати ефективність регіональної політики Європейського Союзу на основі порівняльного аналізу окремих показників соціально-економічного розвитку регіонів окремих груп країн ЄС та динаміки рівня нерівномірності їх розвитку в умовах розширення та структурних змін Європейського Союзу; розглянути можливість застосування кращих практик для України.

Вимоги до реформування адміністративно-територіального устрою країн – членів ЄС відповідно до єдиної системи обліку регіонів (NUTS 1, 2, 3) [18], з одного боку, сприяє зменшенню міжрегіональних диспропорцій кількісних показників, з іншого боку, контрасти в рівнях соціально-економічного розвитку окремих територій залишаються значними, їх скорочення визначає основні напрями регіональної політики на певні часові періоди.

Актуальним для дослідження впливу регіональної політики на соціально-економічний розвиток окремих

територій та міжрегіональні взаємовідносини всередині Європейського Союзу є період структурних змін, пов'язаний із розширенням кількості країн-членів (NUTS 1) і регіонів (NUTS 2): до 2004 р. – 15 країн (214 регіонів), 2004–2006 рр. – 25 країн (256 регіонів), 2007–2012 рр. – 27 країн (270 регіонів), з 2013 р. – 28 країн (272 регіони).

Умовно, з метою проведення дослідження, країни – члени ЄС можна розділити на дві групи: 15 «старих» країн (214 регіонів), які формували ЄС до 2004 р., і 13 «нових» країн (58 регіонів) Центральної та Східної Європи (2004 р. – 10 країн (42 регіони), 2007 р. – 2 країни (14 регіонів), 2013 р. – 1 країна (2 регіони), які увійшли до складу ЄС, починаючи з 2004 р.

Значна міжрегіональна диференціація (з 2013 р. 272 регіони NUTS 2), внутрішні особливості розвитку (історичні, культурні, етнічні, соціальні, економічні, політичні) окремих територій і їх груп є причинами існування нерівномірності соціально-економічного розвитку та визначають актуальність детального вивчення досвіду європейської регіональної політики щодо подолання внутрішніх диспропорцій і соціально-економічної відсталості територій.

Особливості міжрегіональних різниць «старих» країн ЄС обумовлені наявністю територій з різною історією розвитку економіки (наприклад, Західна і Східна Німеччина), спеціалізацією (наприклад, Північна, Центральна і Південна Італія), різноманітними етнічними причинами. Проблема розвитку окремих територій є низька щільність населення (Північна Європа) та індивідуальні особливості островів (низька транспортна можливість для розвитку економіки) [11].

Причиною диспропорції «нових» країн – членів ЄС є односторонність розвитку столичних територій на основі концентрації територіальних потенціалів (фінансових, людських, економічних), що утворилась внаслідок вертикальної централізації повноважень і ресурсів [11].

Різниця щодо початкових умов і внутрішніх особливостей розвитку європейських територій визначають причини виникнення нерівномірності, рівень їх відмінностей, ступінь взаємного впливу і можливості зміни ситуації, що робить актуальним дослідження питань регіональної політики ЄС щодо вирівнювання міжрегіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів для різних груп («старі» і «нові») країн – членів ЄС.

Дослідження проведено на основі аналізу показників соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням групового розподілу країн – членів ЄС («старі» і «нові» країни) за період з 2003 р. (останній рік до початку змін щодо розширення ЄС) до 2012 р. (повна інформація Євростат для регіонів NUTS 2).

До «старих» в дослідженні умовно віднесені країни – члени ЄС (15 країн у складі 214 регіонів рівня NUTS 2), що сформували склад Європейського Союзу до 2004 р.

На кінець 2012 р. у 15 «старих» країнах – членах ЄС проживало 401,5 млн осіб (майже 80% від показника по ЄС-27 – 502,4 млн осіб). Чисельність населення регіонів NUTS 2 коливалася в межах від 28,5 тис. осіб на Аландських островах (Фінляндія) до 12 млн осіб на Іль-де-Франс (Франція), тобто різниця складала більше, ніж 419 разів [17].

Диспропорції соціально-економічних показників рівня NUTS 2 по 15 «старих» країнах – членах ЄС за 2012 р. представлені на *рис. 1*.

Площа території цих країн становить 3,3 млн км<sup>2</sup> (або 75,3% від ЄС-27 – 4,4 млн км<sup>2</sup>) і коливається від 13,4 км<sup>2</sup> іспанського автономного міста Мелілья до 226,8 тис. км<sup>2</sup> Північно-Східної Фінляндії, тобто різниця – є 16,9 тис. разів.

Середня щільність населення на території «старих» країн – членів у 2012 р. становила 121 особу на 1 км<sup>2</sup>, що є вищою за загальний показник по ЄС (116,9 осіб на 1 км<sup>2</sup>). Нерівномірність розміщення населення по території регіонів досягає більше 3,5 тис. разів, від найменшого показника 2,9 осіб на 1 км<sup>2</sup> у Гвіані (Франція) до 10,3 тис. осіб на 1 км<sup>2</sup> на території Внутрішнього Лондону (Великобританія).

Сума ВВП по ПКС у 2012 р., що приходить на регіони цих країн, у цілому склала 11,6 трлн євро (або 87% від ЄС-27 – 13,4 трлн євро), коливання показника перевищує 516 разів – від 1,1 млрд євро на Аландських островах (Фінляндія) до 555,3 млрд євро на Іль де Франс (Франція).

Рівень економічного розвитку території «старих» країн – членів становить 29 тис. євро ВВП по ПКС на одиницю населення і перевищує середній показник по ЄС (26,5 тис. євро). Диспропорція між регіонами склала 6,2 разу, найбільшими є території Епір і Східна Македонія, Фракія (52%) у Греції, найбагатшим є Східний Лондон Великобританії (322%).

Середній рівень безробіття у 2012 р. по регіонах «старих» країн – членів склав 10,6% при середньому показнику по ЄС – 10,4%, найнижчий рівень 2,7% зареєстровано на німецьких територіях (Тюбінген, Верхня Баварія, Трір), найвищий – 37% – в іспанському автономному місті Сеута, різниця становить 13,7 разу.

Видатки на НДДКР у 2011 р. (у % до ВВП) становили 2,06% при середньому показнику по ЄС 1,98%, нерівномірність показника мала місце від 7,82% у бельгійській провінції Валлонський Брабант до відсутності витрат для розвитку наукових досліджень на французьких територіях (Мартініка, Гвіана, Реюньон).

Оцінити ефективність регіональної політики згуртування ЄС у частині вирівнювання диспропорцій по рівню соціально-економічного розвитку території можна шляхом порівняння розподілу регіонів за соціальними й економічними показниками в різні часові періоди.

Структурні зміни в складі Європейського Союзу за період з 2003 р. (останній рік до початку розширення ЄС) до 2012 р. (остання наявна повна інформація по регіонах рівня NUTS 2 в базі Євростат) мали різний вплив на соціально-економічні показники розвитку окремих груп країн та їх регіони.

Соціально-економічний розвиток 15 «старих» країн – членів ЄС за період 2003–2012 рр. характеризується покращенням економічного стану території (зростання в 1,2 разу ВВП по ПКС на 1 км<sup>2</sup> у середньому по цих країнах, з 3,0 млн євро у 2003 р. до 3,7 млн євро у 2012 р.) і підвищенням добробуту населення (зростання в 1,2 разу ВВП по ПКС на одиницю населення, з 24,3 євро у 2003 р. до 29,0 євро у 2012 р.) [17].

Результатом регіональної політики групи «старих» країн за цей час є, в основному, скорочення диспропорцій соціально-економічних показників рівня NUTS 2.

Динаміка диспропорції соціально-економічних показників рівня NUTS 2 по 15 «старих» країнах – членах ЄС за період 2003–2012 рр. представлена на *рис. 2*.

Зменшення диспропорцій має місце в показниках чисельності населення – на 11,4 пункту (з 430,7 разу у 2003 р. до 419,4 разу у 2012 р.), щільності – на 400,9 пункту (з 3,9 тис. разу до 3,5 тис. разу), рівню безробіття – на 3,9 пункту (з 17,6 разу до 13,7 разу) та ВВП на 1 км<sup>2</sup> – на 1,0 тис. пунктів (з 22,0 тис. разів до 21,0 тис. разів).

Збільшення нерівномірності відбулося по показниках ВВП по ПКС – на 15,2 пункту (з 501,4 разу до 516,5 разу), ВВП по ПКС на одиницю населення (% до середнього по ЄС) – на 0,6 пункту (з 5,7 разу до 6,2 разу) та видатках на НДДКР на одного жителя – на 16,6 пункту (з 192,7 разу у 2003 р. до 209,4 разу у 2012 р.).

Тенденцією до скорочення диспропорцій соціально-економічних показників регіонів рівня NUTS 2 для 15 «старих» країн – членів ЄС у рамках реалізації

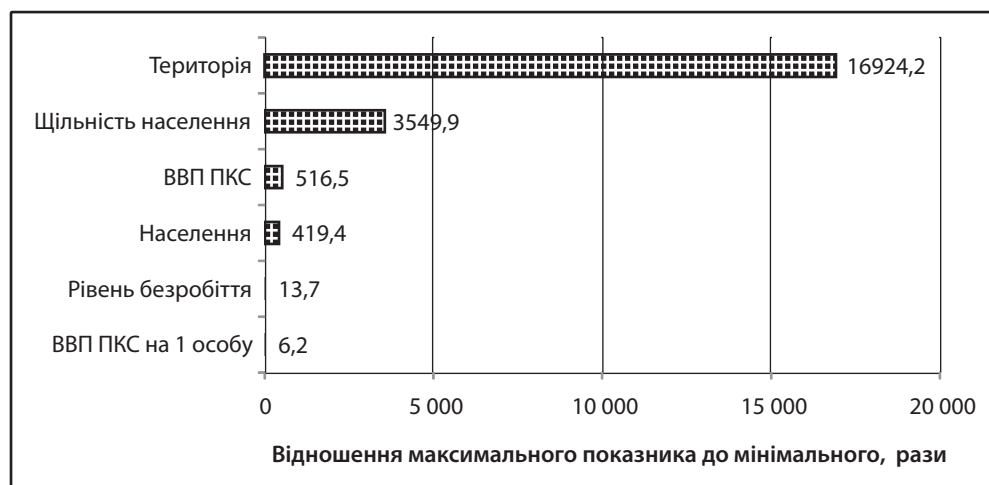


Рис. 1. Диспропорції соціально-економічних показників рівня NUTS 2 по 15 «старих» країнах – членах ЄС за 2012 р.  
Джерело: укладено автором за даними [17].

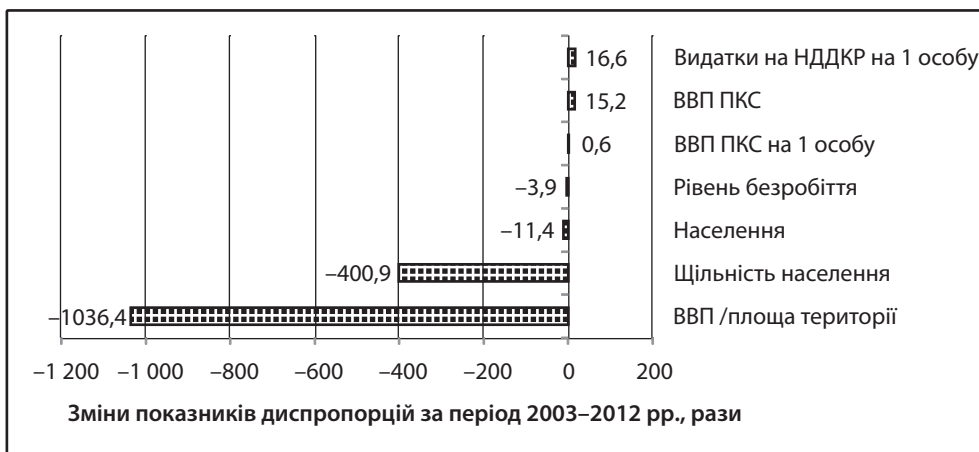


Рис. 2. Динаміка диспропорції соціально-економічних показників рівня NUTS 2 по 15 «старих» країнах – членах ЄС за період 2003–2012 рр.

Джерело: укладено автором за даними [17].

політики згуртування характеризується і період 2007–2012 рр., що і представлено на рис. 3.

Зменшення диспропорцій має місце в показниках чисельності населення – на 10,0 пункту (з 429,4 разу у 2007 р. до 419,4 разу у 2012 р.) та щільності – на 103,5 пункту (з 3,6 тис. разу до 3,5 тис. разу), а також по показниках добробуту: ВВП по ПКС – на 13,8 пункту (з 530,3 разу до 516,5 разу) і ВВП по ПКС на одиницю населення (% до середнього по ЄС) – на 0,1 пункту (з 6,3 разу до 6,2 разу), ВВП на 1 км<sup>2</sup> – на 2,9 тис. пунктів (з 23,9 тис. разу до 21,0 тис. разів).

Збільшення нерівномірності відбулося по рівню безробіття – на 2,2 пункту (з 11,5 разу до 13,7 разу) та видатках на НДДКР на одного жителя – на 118,3 пункту (з 91,0 разу у 2007 р. до 209,4 разу у 2012 р.).

Водночас, на фоні загальних тенденцій скорочення міжрегіональних диспропорцій у показниках рівня NUTS 2 по визначеній групі країн, не вирішеною залишається проблема найвідсталіших територій, які через відсутність власних ресурсів для розвитку, периферійне положення, міграцію кваліфікованих кадрів у великі міста, неефективність місцевого управління та інші причи-

ни постійно залишаються в категорії менш розвинутих регіонів (ВВП по ПКС на одиницю населення нижче 75 % від середнього по ЄС)[19].

За даними 2012 р., із 214 регіонів NUTS 2 по 15 «старих» країнах – членах ЄС 16 % (34 регіони) належать до категорії менш розвинутих (ВВП по ПКС на душу населення нижче 75 % від середнього по ЄС), 26 % (56 регіонів) – до перехідного типу (ВВП по ПКС на душу населення від 75 % до 90 % від середнього по ЄС) і 58 % (124 регіони) – до більш розвинутих регіонів (ВВП по ПКС на душу населення більше 90 % від середнього по ЄС) [19].

Проведений аналіз змін ВВП по ПКС на одиницю населення за період 2007–2012 рр. для територій з показником більшим 75 % від середнього показника по ЄС (регіони перехідного типу і більш розвинуті) виявив скорочення або незмінність диспропорцій у 55 % регіонів і збільшення, але не критичне (не нижче рівня 75 %) на іншій частині (45 %) територій.

Для відсталіх територій (ВВП по ПКС на одиницю населення менше 75 % від середнього по ЄС) картина інша. Із 34 регіонів, які відносяться до категорії менш

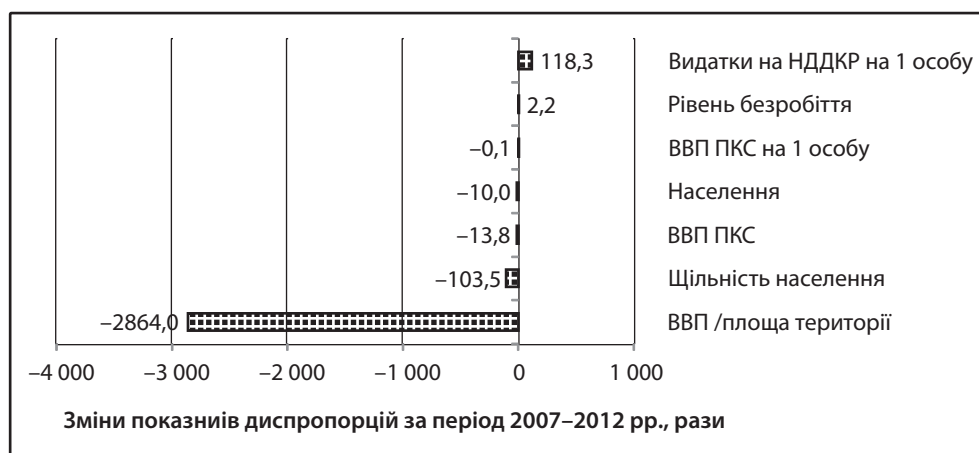


Рис. 3. Динаміка диспропорції соціально-економічних показників рівня NUTS 2 по 15 «старих» країнах – членах ЄС за період 2007–2012 рр.

Джерело: укладено автором за даними [17].



розвинутих (за 2012 р.), для всіх (крім французьких Гваделупи і Гвіани) характерно збільшення відставання від середнього рівня ЄС, у тому числі кожний третій регіон (29,4%, або 10 регіонів) понизив свій статус з перехідно-го рівня (за 2007 р.) до менш розвинутого (за 2012 р.).

Найбільш відсталими (протягом 2003–2012 рр.) постійно залишаються 11 регіонів Греції, 3 – Іспанії, 4 – Франції, 7 – Італії, 5 – Португалії, 4 – Великобританії, більша частина яких є острівними або автономними територіями з характерними ознаками високого рівня безробіття (більше 20%) і низьким рівнем інноваційного розвитку (видатки на НДДКР менше 1% ВВП).

Отже, проблеми нерівномірності соціального і економічного розвитку окремих територій «старих» країн – членів ЄС залишаються і надалі актуальними, фінансової підтримки з фондів ЄС не достатньо для подолання їх відсталості. В умовах високої міжрегіональної конкуренції необхідним залишається проведення інституційних перетворень, спрямованих на сприяння інноваційному розвитку економіки територій з урахуванням зовнішніх факторів та внутрішніх територіальних, історичних і економічних особливостей розвитку.

«Новими» країнами – членами ЄС в дослідженні визначено 12 країн у складі 56 регіонів Центральної та Східної Європи, що приєдналися до Європейського Союзу, починаючи з 2004 р. Регіональна структура країн Естонія, Латвія, Литва, Кіпр і Мальта відповідає 1 регіону рівня NUTS 2 [18].

Міжрегіональні диспропорції соціально-економічних показників рівня NUTS 2 по 12 «нових» країнах – членах ЄС за 2012 р. представлено на рис. 4.

У 2012 р. на території «нових» країн – членів проживало 100,9 млн осіб (20% від показника по ЄС-27 – 502,4 млн осіб). Чисельність населення регіонів NUTS 2 коливається в межах від 421,4 тис. осіб (Мальта) до 5,3 млн осіб у Мазовецькому воєводстві (Польща), різниця становить 12,5 разу [17].

Загальна площа території країн становить 1,1 млн км<sup>2</sup> (24,7% від ЄС-27 – 4,4 млн км<sup>2</sup>) і в регіональному розмірі коливається від 0,3 тис. км<sup>2</sup> Мальти до 65,3 тис. км<sup>2</sup> Литви, різниця – у 206,6 разу.

Середня щільність населення на території «нових» країн – членів ЄС у 2012 р. становила 92,7 особи на 1 км<sup>2</sup>, що є нижчою за загальний показник по ЄС (116,9 особи на 1 км<sup>2</sup>). Нерівномірність розміщення населення по території регіонів становить 84,0 рази, від найменшого показника 30,5 особи на 1 км<sup>2</sup> в Естонії до 2,6 тис. особи на 1 км<sup>2</sup> на території Праги (Чеська республіка).

Сума ВВП по ПКС у 2012 р., що припадає на регіони цих країн у цілому, склала 1,7 трлн євро (або 13% від ЄС-27 – 13,4 трлн євро), коливання показників рівня NUTS 2 становить 23,8 разу – від 6,2 млрд євро в Північно-західному регіоні Болгарії до 146,5 млрд євро в Мазовецькому воєводстві Польщі.

Середній рівень економічного розвитку території «нових» країн – членів ЄС становить 17,1 тис. євро ВВП по ПКС на одиницю населення, що в 1,6 разу нижче середнього показника по ЄС (26,5 тис. євро). Диспропорція між регіонами склала 6,4 разу, найбільшим є Північно-Західний регіон у Болгарії (28% від середнього показника по ЄС), найбагатшим – Братиславський край у Словаччії (178%).

Середній рівень безробіття у 2012 р. по регіонах склав 10,0% (при середньому в ЄС-27 10,4%), при цьому найнижчий рівень – 3,1% – в Естонії та Східній Словенії, а найвищий – 19% – у Східній Словаччині, різниця складає 6,1 разу.

Видатки на НДДКР у 2012 р. (у % до ВВП) становили 0,9% при середньому показнику по ЄС 1,98%, нерівномірність показника мала місце від 0,1% у Північно-центральному регіоні (Болгарія), Північно-Західній Олтенії та Північно-Східному регіоні (Румунія) до 3,1% у Західній Словенії, різниця – 35,9 разу.

Соціально-економічний розвиток 12 «нових» країн – членів ЄС за період 2003–2012 рр. характеризується покращенням економічного стану території (зростання в 1,9 разу ВВП по ПКС на 1 км<sup>2</sup> у середньому по цих країнах, з 0,5 млн євро у 2003 р. до 0,9 млн євро у 2012 р.), підвищенням добробуту населення (зростання в 1,6 разу ВВП по ПКС на одиницю населення, 10,4 тис. євро у 2003 р. до 17,1 тис. євро у 2012 р.), скороченням рівня безробіття (на 2,4% у середньому по цих країнах, з 12,4% у 2003 р. до 10,0% у 2012 р.).



Рис. 4. Диспропорції соціально-економічних показників рівня NUTS 2 по 12 «нових» країнах – членах ЄС за 2012 р.  
Джерело: укладено автором за даними [17].

Динаміка змін диспропорцій розвитку окремих макроекономічних показників за часовий період 2003–2012 рр., аналогічний вищенаведеному в дослідженні відносно регіонів «старих» країн, дає можливість оцінити результати регіональної політики ЄС та її вплив на соціально-економічний розвиток «нових» територій.

**Р**озрахунки показників соціально-економічного розвитку регіонів «нових» країн – членів ЄС та їх зміни протягом аналізованого часового періоду проведено для однакової кількості регіонів (у порівняльних умовах для ЄС-12), незалежно від дати вступу країни до ЄС (2004 р. – 10 країн, 2007 р. – 2 країни).

За період з 2003 р. (до вступу в ЄС) до 2012 р. для 12 «нових» країн – членів ЄС характерне збільшення диспропорцій між рівнями NUTS 2 по таких показниках, як ВВП по ПКС – на 9,7 пункту (з 14,1 разу до 23,8 разу), ВВП на 1 км<sup>2</sup> – на 107,8 тис. пунктів (з 420,6 разу до 528,4 разу) та щільність населення – на 8,5 пункту (з 75,5 разу у 2003 р. до 84,0 разів у 2012 р.).

Незначне скорочення нерівномірності відбулося по показниках: чисельність населення – на 0,3 пункту (з 12,8 разу у 2003 р. до 12,5 разу у 2012 р.) та рівень безробіття – на 0,4 пункту (з 6,5 разу до 6,1 разу), а також по показниках добробуту: ВВП по ПКС на одиницю населення (% від середнього по ЄС) – на 1,2 пункту (з 7,6 разу до 6,4 разу за розрахунками Євростат для ЄС-28) і видатках на НДДКР (у % до ВВП) – на 6,1 пункту (з 42,1 разу до 35,9 разу).

Динаміка міжрегіональних диспропорцій соціально-економічних показників рівня NUTS 2 по 12 «нових» країнах – членах ЄС за період 2003–2012 рр. представлена на *рис. 5*.

Період 2007–2012 рр. для регіонів 12 «нових» країн – членів ЄС у рамках реалізації регіональної політики згуртування характеризується уповільненням тенденцій, характерних для початкової стадії вступу країн до Європейського Союзу (на фоні отримання фінансової допомоги з фондів ЄС – це можливість розширення інноваційного розвитку, скорочення безробіття, підвищення добробуту населення, а також вільна міграція до розвинутих країн ЄС).

З 2007 р. до 2012 р. має місце збільшення диспропорцій по ВВП по ПКС – на 7,0 пунктів (з 16,9 разу до 23,8 разу), ВВП на 1 км<sup>2</sup> – на 15,9 тис. пунктів (з 512,6 разу до 528,4 разу), щільності населення – на 5,0 пунктів (з 79,0 разів до 84,0 разів) та видатках на НДДКР (у % до ВВП) – на 4,3 пункту (з 31,6 разу у 2007 р. до 35,9 разу у 2012 р.).

Незначним є зменшення нерівномірності в показниках чисельності населення – на 0,2 пункту (з 12,7 разу у 2007 р. до 12,5 разу у 2012 р.), рівня безробіття – на 0,2 пункту (з 6,4 разу до 6,1 разу) і ВВП по ПКС на одиницю населення (% від середнього по ЄС) – на 0,6 пункту (з 7,0 разів до 6,4 разу).

Динаміка диспропорцій соціально-економічних показників рівня NUTS 2 по 12 «нових» країнах – членах ЄС за період 2007–2012 рр. представлена на *рис. 6*.

**В**одночас проблема відсталості територій, які через відсутність власних ресурсів для розвитку, периферійне положення, постійну міграцію кваліфікованих кадрів у великі міста, неефективність місцевого управління та інші географічних, історичні та економічні причини постійно залишаються в категорії менш розвинутих регіонів (ВВП по ПКС на одиницю населення нижче 75 % від середнього по ЄС) [19], є характерною для цих регіонів.

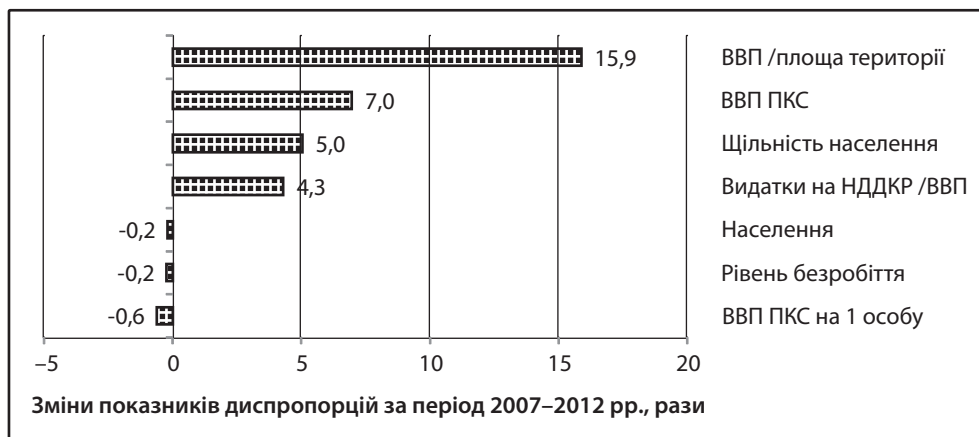
За даними 2012 р., із 56 регіонів NUTS 2 по 12 «нових» країнах – членах ЄС 84 % (47 регіонів) відносяться до категорії менш розвинутих (ВВП по ПКС на душу населення нижче 75 % від середнього по ЄС), 4 % (2 регіони) – до перехідного типу (ВВП по ПКС на душу населення від 75 % до 90 % від середнього по ЄС) і 12 % (7 регіонів) – до більш розвинутих регіонів (ВВП по ПКС на душу населення більше 90 % від середнього по ЄС) [19].

Вищими від середнього рівня ЄС (100%) за добробутом є лише 5 регіонів (9 % від кількості регіонів «нових» країн – членів ЄС) – Братиславський край у Словаччині (179 % ВВП по ПКС на одиницю населення від середнього по ЄС), Прага в Чеській республіці (172 %), Бухарест-Ілфов у Румунії (126 %), Центральна Угорщина (105 %), Мазовецьке воєводство в Польщі (105 %).



**Рис. 5.** Динаміка диспропорції соціально-економічних показників рівня NUTS 2 по 12 «нових» країнах – членах ЄС за період 2003–2012 рр.

Джерело: укладено автором за даними [17].



**Рис. 6. Динаміка диспропорції соціально-економічних показників рівня NUTS 2 по 12 «нових» країнах – членах ЄС за період 2007–2012 рр.**

Джерело: укладено автором за даними [17].

Аналізом змін ВВП по ПКС на одиницю населення (% від середнього по ЄС) за період 2003–2012 рр. встановлено скорочення відставання від середньоєвропейського показника по всіх (крім Північно-Західного регіону Чеської республіки, Північної Угорщини, Західної Словенії) територіях NUTS 2 «нових» країн – членів ЄС, що є позитивним результатом регіональної політики.

Для менш розвинутих територій скорочення диспропорцій відбулося в межах від 1% (Північно-Західний і Південно-Західний регіони Болгарії) до 62% (Бухарест-Ілфов у Румунії).

За період членства в ЄС лише три регіони «нових» країн підвищили свій статус з категорії відсталих до інших категорій: Північно-Східний регіон Чеської республіки (76%), Мазовецьке воєводство Польщі (105%) і Бухарест-Ілфов у Румунії (126%).

Найбільш відсталими постійно залишаються 5 (із 6) регіонів Болгарії, 1 – Угорщини, 1 – Румунії з характерними ознаками високого рівня безробіття (до 18%) і низьким рівнем інноваційного розвитку (видатки на НДДКР до 0,6% ВВП).

У цілому щодо соціально-економічного розвитку «нових» країн – членів ЄС та їх регіонів можна сказати, що регіональна політика згуртування на основі фінансової підтримки ЄС є безперечною допомогою для розвитку найбільш відсталих і проблемних територій.

Проте проблеми міжрегіональних диспропорцій і нерівномірності соціально-економічного розвитку є надалі актуальними, значна кількість регіонів залишається в категорії менш розвинутих, потребує проведення внутрішніх інституційних змін, пошуку власних точок зростання для сучасного інноваційного розвитку економіки, підвищення конкуренції територій, покращення рівня життя населення.

#### ВИСНОВКИ

Проведений аналіз регіональної політики ЄС за період 2003–2012 рр. на основі показників соціально-економічного розвитку регіонів рівня NUTS 2 для різ-

них груп країн – членів ЄС дозволяє зробити такі висновки.

1. Міжрегіональна диференціація і внутрішні особливості розвитку (історичні, культурні, етнічні, соціальні, економічні, політичні) територій впливають на існування диспропорцій і нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів NUTS 2 для різних груп країн – членів ЄС.

Диспропорції розвитку між регіонами «старих» країн – членів ЄС є досить значними (2012 р.): по чисельності населення – 419,4 разу; площі території – 16,9 тис. разів; щільності населення – 3,5 тис. разів; ВВП по ПКС – 516,5 разу; ВВП по ПКС на одиницю населення (% від середнього по ЄС) – 6,2 разу; рівню безробіття – 13,7 разу.

Міжрегіональні різниці «нових» країн – членів ЄС (2012 р.) становлять: по чисельності населення – 12,5 разу; площі території – 206,6 разу; щільності населення – 84,0 рази; ВВП по ПКС – 23,8 разу; ВВП по ПКС на одиницю населення (% від середнього по ЄС) – 6,4 разу; рівню безробіття – 6,1 разу; видатках на НДДКР (у % до ВВП) – 35,9 разу.

2. Структурні зміни в складі ЄС за період 2003–2012 рр. мали різний вплив на зміни в соціально-економічних показниках розвитку регіонів окремих груп країн.

Регіональна політика «старих» країн ЄС характеризується скороченням диспропорцій показників: чисельності населення – на 11,4 пункту, щільності населення – на 400,9 пункту, рівня безробіття – на 3,9 пункту, ВВП на 1 км<sup>2</sup> – на 1,0 тис. пунктів. Тенденція до скорочення диспропорцій продовжується в періоді 2007–2012 рр.

Для регіонів «нових» країн ЄС характерне збільшення диспропорцій по показниках ВВП по ПКС – на 9,7 пункту, ВВП на 1 км<sup>2</sup> – на 107,8 тис. пунктів та щільність населення – на 8,5 пункту. Уповільнення тенденцій (на фоні отримання фінансової допомоги з фондів ЄС – це можливість розширення інноваційного розвитку, скорочення безробіття, підвищення добробуту населення, а також вільна міграція до розвинутих країн ЄС) має місце у 2007–2012 рр.



3. Гострою залишається проблема подолання відсталості окремих територій як усередині ЄС, так і в кожній країні окремо. Менш розвинутими, за даними 2012 р., залишаються 16% (34 регіони) «старих» країн і 84% (47 регіонів) «нових» країн ЄС.

Для всіх менш розвинутих регіонів «старих» країн (крім французьких Гваделупи і Гвіани) характерно збільшення відставання від середнього рівня ЄС, у тому числі кожний третій регіон (29,4%) понизив свій статус з перехідного рівня (за 2007 р.) до менш розвинутого (за 2012 р.).

Найбільш відсталими (2003–2012 рр.) постійно залишаються острівні або автономні території Греції (11 регіонів), Іспанії (3), Франції (4), Італії (7), Португалії (5), Великобританії (4) з характерними ознаками високого рівня безробіття і низьким рівнем інноваційного розвитку.

За 2003–2012 рр. практично всі менш розвинути регіони «нових» країн скоротили відставання від середнього по ЄС показника рівня доходів на одиницю населення (у межах від 1% до 62%), проте надалі (44 із 47 регіонів) залишаються в категорії менш розвинутих, найбільш відсталими є регіони Болгарії (5 регіонів), Угорщини (1), Румунії (1).

4. При позитивних результатах регіональної політики по відношенню до регіонів «нових» країн за 2003–2012 рр. (покращення економічного стану територій, підвищення добробуту і скорочення рівня безробіття), їх значна соціально-економічна відсталість на етапі вступу в ЄС робить вкрай повільним процес досягнення рівня середньоевропейських показників і наближення до значно розвинутих територій «старої» Європи.

5. Характерне для регіонів «нових» країн – членів ЄС збільшення нерівномірності територіального розподілу ВВП (на 9,7 пункту – ВВП по ПКС; на 107,8 пункту – ВВП на 1 км<sup>2</sup>) на фоні зростання диспропорцій по щільності населення (на 8,5 пункту) загострює загальну проблему ЄС щодо збільшення міграції населення з відсталих до більш розвинутих територій в пошуках більш високооплачуваної роботи і комфортних умов життя.

6. Позитивні зміни показників соціально-економічного розвитку різних груп регіонів ЄС дозволяють зробити висновок, що політика згуртування на основі фінансової підтримки через структурні фонди досягає певної мети і є безперечною допомогою для розвитку найбільш відсталих і «нових» територій ЄС.

Проте проблеми міжрегіональних диспропорцій і нерівномірності соціально-економічного розвитку таких територій залишаються надалі актуальними, регіони потребують проведення внутрішніх інституційних змін, пошуку власних точок зростання для сучасного інноваційного розвитку економіки, підвищення конкуренції територій, покращення рівня життя населення.

7. Запозичення кращого досвіду європейської регіональної політики ЄС для України в умовах загострення проблем регіонального розвитку, пов'язаних із зростанням відхилень соціально-економічних показників, збільшенням кількості проблемних територій тощо, є актуальним на сучасному етапі реформування адміністративно-територіального устрою і впровадження принципів децентралізації влади в країні. ■

## ЛІТЕРАТУРА

1. **Долішній М. І.** Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М. І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 514 с.

2. **Долішній М.** Регіональна політика та механізм її реалізації / М. Долішній, С. Злупко, С. Писаренко / Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. досліджень. – К. : Наукова думка, 2003. – 503 с.

3. **Варналій З. С.** Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / Варналій З. С., Мокій А. І., Новікова О. Ф. та ін. / Національний ін-т стратегічних досліджень. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.

4. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / За ред. З. С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 820 с.

5. **Кизим Н. А.** Программно-целевой подход к государственному управлению социальной напряженностью в регионах страны : монография / Н. А. Кизим, В. В. Узунов. – Х. : ИД «ИНЖЕК», 2007. – 204 с.

6. **Кизим Н. А.** Неравномерность регионального развития в Украине: теоретико-методические основы и инструментальной оценки : монография / Н. А. Кизим, Е. В. Раевнева, А. Ю. Бобкова. – Х. : ФЛП Либурикина Л. М.; ИД «ИНЖЭК», 2011. – 200 с.

7. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія». – 2012. – 128 с.

8. Оцінка можливостей розширення і заміщення ринків збуту для продукції підприємств реального сектора України : монографія [Електронний ресурс] / За ред. докт. екон. наук, проф. М. О. Кизима, канд. техн. наук, проф. І. Ю. Матюшенка. – Х. : ВД «ИНЖЕК», 2014. – 280 с. – Режим доступу : <http://ndc-ipr.org/archive/category/pmonografyip/page/2/>

9. Оцінка наслідків членства України у Світовій організації торгівлі : монографія [Електронний ресурс] / За заг. ред. докт. екон. наук, проф. М. О. Кизима, канд. техн. наук, проф. І. Ю. Матюшенка. – Х. : ВД «ИНЖЕК», 2014. – 212 с. – Режим доступу : <http://ndc-ipr.org/archive/category/pmonografyip/page/3/>

10. Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід. – Вид. друге, доп. / За заг. ред. А. Ткачука. – К. : Леста, 2011. – 260 с.

11. Региональная политика стран ЕС / Центр европейских исследований ИМЭМО РАН / Отв. ред. А. В. Кузнецов. – М. : ИМЭМО РАН, 2009. – 230 с.

12. Экономика стран ЕС после введения евро: от эйфории 1999 г. до долгового кризиса 2010-х годов / Под ред. А. В. Кузнецова и Е. С. Хесина. – М. : ИМЭМО РАН, 2013. – 250 с.

13. Региональная политика: зарубежный опыт и российские реалии / Под. ред. А. В. Кузнецова, О. В. Кузнецовой. – М. : ИМЭМО РАН, 2015 – 137с.

14. **Ярошенко І. В.** Аналіз соціально-економічного розвитку проблемних регіонів країн Європейського Союзу / І. В. Ярошенко // Проблеми економіки. – 2014. – № 3. – С. 45–53.

15. **Ярошенко І. В.** Світовий та вітчизняний досвід підтримки проблемних регіонів / І. В. Ярошенко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 10. – С. 79–86.

16. **Полякова О. Ю.** Підходи до експрес- і фундаментальної діагностики проблем соціально-економічного розвитку регіонів / О. Ю. Полякова, І. В. Ярошенко, І. Б. Семигуліна // Бізнес Інформ. – 2014. – № 6. – С. 52–57.

17. Офіційний сайт Європейської комісії (Євростат) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/>

18. Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of



a common classification of territorial units for statistics [Electronic resource]. – Mode of access : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003R1059>

19. The European Union explained: Regional policy. – Luxembourg : European Commission, 2014. – P. 3.

#### REFERENCES

Boryslavska, O. *Detsentralizatsiia publichnoi vlady: dosvid yevropeiskykh krain ta perspektyvy Ukrainy* [The decentralization of public authority: European experience and prospects of Ukraine]. Kyiv: Sofiia, 2012.

Dolishnii, M., Zlupko, S., and Pysarenko, S. *Rehionalna polityka ta mekhanizm yii realizatsii* [Regional policy and its implementation mechanism]. Kyiv: Naukova dumka, 2003.

*Derzhavna rehionalna polityka Ukrainy: osoblyvosti ta stratehichni priorytety* [State Regional Policy of Ukraine: features and strategic priorities]. Kyiv: NISD, 2007.

Dolishnii, M. I. *Rehionalna polityka na rubezhi XX – XXI stolit: novi priorytety* [Regional policy at the turn of XX - XXI century: new priorities]. Kyiv: Naukova dumka, 2006.

*Ekonomika stran ES posle vvedeniya yevro: ot eyforii 1999 g. do dolgovogo krizisa 2010-kh godov* [The economy of the EU countries after the introduction of the euro: the euphoria of 1999 to the debt crisis of the 2010s]. Moscow: IMEMO RAN, 2013.

Kizim, N. A., Rayevneva, E. V., and Bobkova, A. Yu. *Neravnomenost regionalnogo razvitiya v Ukraine: teoretiko-metodicheskiye osnovy i instrumentariy otsenki* [Uneven regional development in Ukraine: theoretical and methodological framework and assessment tools]. Kharkiv: FLP Liburkina L. M.; INZhEK, 2011.

Kizim, N. A., and Uzunov, V. V. *Programmno-tselevoy podkhod k gosudarstvennomu upravleniyu sotsialnoy napriazhennostyu v regionakh strany* [Software and targeted approach to the governance of social tensions in the country]. Kharkiv: INZhEK, 2007.

“Otsinka mozhlyvosti rozshyrennia i zamishchennia rynkiv zbutu dlia produktsii pidpriemstv realnoho sektora Ukrainy” [Assessment of expansion and replacement markets for the products of the real sector of Ukraine]. <http://ndc-ipr.org/archive/category/pmonografiy/page/2/>

“Otsinka naslidkiv chlenstva Ukrainy u Svitovii orhanizatsii torhivli” [An impact assessment of Ukraine's membership in the World Trade Organization]. Ofitsiyni sait naukovo-doslidnoho tsentru industrialnykh problem rozvytku NAN Ukrainy. <http://ndc-ipr.org/archive/category/pmonografiy/page/3/>

Ofitsiyni sait Yevropeiskoi komisii (Evrostat). <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/>

Poliakova, O. Yu., Yaroshenko, I. V., and Semyhulina, I. B. “Pidkhody do ekspres- i fundamentalnoi diahnostyky problem sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv” [Approaches to rapid diagnosis and fundamental problems of socio-economic development]. *Biznes Inform*, no. 6 (2014): 52-57.

*Regionalnaya politika: zarubezhnyy opyt i rossiyskiye realii* [Regional policy: foreign experience and the Russian realities]. Moscow: IMEMO RAN, 2015.

*Regionalnaya politika stran Yes* [Regional policy of the EU]. Moscow: IMEMO RAN, 2009.

*Rehionalna polityka: pravove rehuliuвання. Svitovyi ta ukrain-skyi dosvid* [Regional policy: regulation. World and Ukrainian experience]. Kyiv: Lesta, 2011.

“Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics”. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003R1059>

*The European Union explained: Regional policy*. Luxembourg: European Commission, 2014.

Varnalii, Z. S. et al. *Rehiony Ukrainy: problemy ta priorytety sotsialno-ekonomichnoho rozvytku* [Regions of Ukraine: problems and priorities of socio-economic development]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2005.

Yaroshenko, I. V. “Svitovyi ta vitchyzniani dosvid pidtrymky problemnykh rehioniv” [National and international support to troubled regions]. *Biznes Inform*, no. 10 (2014): 79-86.

Yaroshenko, I. V. “Analiz sotsialno-ekonomichnoho rozvytku problemnykh rehioniv krain Yevropeiskoho Soiuzu” [Analysis of socio-economic development of problematic regions of the European Union]. *Problemy ekonomiky*, no. 3 (2014): 45-53.